

TS. PHẠM THỊ KIÊN

CÔNG NGHIỆP HÓA HIỆN ĐẠI HÓA VỚI QUÁ TRÌNH PHÁT TRIỂN LỰC LƯỢNG SẢN XUẤT

TRONG

CÁCH MẠNG CÔNG NGHIỆP 4.0 Ở VIỆT NAM HIỆN NAY

(Sách chuyên khảo)

NHÀ XUẤT BẢN CHÍNH TRỊ QUỐC GIA SỰ THẬT

Chịu trách nhiệm xuất bản
GIÁM ĐỐC - TỔNG BIÊN TẬP
PGS.TS. PHẠM MINH TUẤN

Chịu trách nhiệm nội dung
ỦY VIÊN HỘI ĐỒNG BIÊN TẬP - XUẤT BẢN
TS. VÕ VĂN BÉ

Biên tập nội dung:	VĂN THỊ THANH HƯƠNG NGUYỄN THỊ HẢI BÌNH TRẦN HÀ TRANG NGUYỄN THỊ THU HÒA PHẠM VŨ PHƯƠNG LINH NGUYỄN VIỆT HÀ
Trình bày bìa:	PHẠM THÚY LIỄU
Chế bản vi tính:	NGUYỄN THANH TẤN KIỆT
Đọc sách mẫu:	HÀ TRANG VIỆT HÀ

Số đăng ký kế hoạch xuất bản: 427-2021/CXBIPH/4-365/CTQG.
Số quyết định xuất bản: 07-QĐ/NXBCTQG, ngày 18/02/2021.
Nộp lưu chiếu: tháng 4 năm 2021.
Mã ISBN: 978-604-57-6492-3.

**CÔNG NGHIỆP HÓA
HIỆN ĐẠI HÓA
VỚI QUÁ TRÌNH PHÁT TRIỂN
LỰC LƯỢNG SẢN XUẤT
TRONG
CÁCH MẠNG CÔNG NGHIỆP 4.0
Ở VIỆT NAM HIỆN NAY**

**Biên mục trên xuất bản phẩm
của Thư viện Quốc gia Việt Nam**

Phạm Thị Kiên

Công nghiệp hóa, hiện đại hóa với quá trình phát triển lực lượng
sản xuất trong cuộc cách mạng công nghiệp 4.0 ở Việt Nam hiện nay /
Phạm Thị Kiên. - H. : Chính trị Quốc gia, 2020. - 208tr. ; 24cm

ISBN 9786045757581

1. Công nghiệp hoá 2. Lực lượng sản xuất 3. Cách mạng công nghiệp
4. Việt Nam

338.09597 - dc23

CTL0225p-CIP

TS. PHẠM THỊ KIÊN

**CÔNG NGHIỆP HÓA
HIỆN ĐẠI HÓA
VỚI QUÁ TRÌNH PHÁT TRIỂN
LỰC LƯỢNG SẢN XUẤT
TRONG
CÁCH MẠNG CÔNG NGHIỆP 4.0
Ở VIỆT NAM HIỆN NAY**

(Sách chuyên khảo)

NHÀ XUẤT BẢN CHÍNH TRỊ QUỐC GIA SỰ THẬT
Hà Nội - 2020

LỜI NHÀ XUẤT BẢN

Cách mạng công nghiệp lần thứ tư (cách mạng công nghiệp 4.0) là một cuộc cách mạng với sự tiến bộ thần kỳ và phát triển như vũ bão của khoa học, kỹ thuật và công nghệ đang làm biến đổi sâu sắc và khá toàn diện về phương thức sống của con người. Những thuật ngữ như công nghệ in 3D, trí tuệ nhân tạo, internet kết nối vạn vật, rôbot thông minh... không còn xa lạ, thể hiện những bước tiến khổng lồ của xã hội loài người về khoa học - công nghệ.

Cách mạng công nghiệp lần thứ tư sẽ tạo điều kiện thúc đẩy mối quan hệ gắn bó trực tiếp giữa công nghiệp hóa, hiện đại hóa ở Việt Nam với sự phát triển của lực lượng sản xuất. Đây là cơ hội quý báu mà Việt Nam phải nhanh chóng nắm bắt để tranh thủ đẩy nhanh tiến trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa và sớm thực hiện được mục tiêu trở thành nước công nghiệp theo hướng hiện đại. Từ một nước có nền kinh tế kém phát triển quá độ lên chủ nghĩa xã hội như nước ta mỗi bước tiến của quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa là một bước tăng cường cơ sở vật chất cho chủ nghĩa xã hội, phát triển mạnh mẽ lực lượng sản xuất và góp phần hoàn thiện quan hệ sản xuất xã hội chủ nghĩa. Do vậy, việc đẩy mạnh hơn nữa công nghiệp hóa, hiện đại hóa nhằm phát triển lực lượng sản xuất trong giai đoạn hiện nay là một yêu cầu cấp thiết. Cuốn sách ***Công nghiệp hóa, hiện đại hóa với quá trình phát triển lực lượng sản xuất trong cuộc cách mạng công nghiệp 4.0 ở Việt Nam hiện nay*** của TS. Phạm Thị Kiên gồm ba chương sẽ là tài liệu chuyên khảo bổ ích cho các nhà nghiên cứu, học sinh, sinh viên ngành triết học, kinh tế chính trị, kinh tế và quản lý khoa học và bạn đọc quan tâm đến lĩnh vực trên.

Xin trân trọng giới thiệu cuốn sách với bạn đọc.

Tháng 7 năm 2020

NHÀ XUẤT BẢN CHÍNH TRỊ QUỐC GIA SỰ THẬT

LỜI NÓI ĐẦU

Trong quá trình xây dựng và phát triển kinh tế - xã hội của mỗi quốc gia, lực lượng sản xuất giữ vai trò quyết định. Phát triển lực lượng sản xuất chính là phát triển hệ thống các yếu tố và phương thức kết hợp giữa các yếu tố người lao động với tư liệu sản xuất trong quá trình sản xuất vật chất của một xã hội nhất định. Trong đó, công nghiệp hóa, hiện đại hóa có vai trò to lớn, là nhân tố, động lực phát triển lực lượng sản xuất.

Ở Việt Nam, cùng với những nhân tố khác, công nghiệp hóa, hiện đại hóa là một trong những giải pháp quyết định đưa nước ta sớm thoát khỏi tình trạng nghèo nàn, lạc hậu, khắc phục nguy cơ tụt hậu về kinh tế, tiến kịp với các nước trong khu vực và trên thế giới, đồng thời cải thiện đời sống của Nhân dân, tăng cường tiềm lực quốc phòng - an ninh, củng cố vững chắc độc lập chủ quyền của Tổ quốc. Công nghiệp hóa, hiện đại hóa ở Việt Nam hiện nay không chỉ đơn thuần phát triển công nghiệp mà còn phải chuyển dịch cơ cấu trong từng ngành, từng lĩnh vực và toàn bộ nền kinh tế quốc dân theo hướng kỹ thuật và công nghệ hiện đại. Hơn nữa, sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa ở nước ta không chỉ tuần tự trải qua các bước cơ giới hóa, tự động hóa, tin học hóa mà còn sử dụng kết hợp công nghệ truyền thống với công nghệ hiện đại, tranh thủ tiến thẳng lên hiện đại ở những khâu có thể và mang tính quyết định, ứng dụng rộng rãi những thành tựu khoa học, công nghệ.

Đặc biệt, cuộc cách mạng công nghiệp lần thứ tư được cho là đã bắt đầu từ vài năm gần đây là cuộc cách mạng về sản xuất thông minh dựa trên các thành tựu đột phá trong các lĩnh vực công nghệ thông tin, công nghệ sinh học, công nghệ nano,... với nền tảng là các đột phá của công nghệ số. Cách mạng công nghiệp lần thứ tư sẽ mở ra cơ hội phát triển cho công nghiệp hóa, hiện đại hóa ở Việt Nam trong quá

trình phát triển lực lượng sản xuất, bởi cuộc cách mạng công nghiệp này không nhằm vào công nghiệp, là lĩnh vực mà nước ta có khoảng cách rất lớn so với các nước phát triển, mà chú trọng vào công nghệ số, tạo điều kiện cho nước ta phát triển về công nghệ số ở mọi lĩnh vực. Hơn nữa, cuộc cách mạng công nghiệp lần thứ tư ở thế kỷ XXI sẽ thúc đẩy quá trình phát triển lực lượng sản xuất. Do đó, Việt Nam phải đẩy mạnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa để phát triển kinh tế - xã hội, tạo điều kiện tăng cường củng cố an ninh - quốc phòng và là tiền đề cho việc xây dựng một nền kinh tế độc lập, tự chủ, đủ sức tham gia một cách có hiệu quả vào sự phân công và hợp tác quốc tế.

Chính vì vậy, đây là cơ hội quý báu mà Việt Nam phải nhanh chóng đón bắt để tranh thủ đẩy nhanh tiến trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa và sớm thực hiện được mục tiêu trở thành nước công nghiệp theo hướng hiện đại. Tuy nhiên, nếu không định hướng được rõ ràng mục tiêu, cách thức tiếp cận và tham gia thông qua chuyển dịch cơ cấu kinh tế, đổi mới giáo dục, phát triển khoa học, công nghệ phù hợp thì sức ép đặt ra cho Việt Nam bởi cuộc cách mạng công nghiệp lần thứ tư là rất lớn.

Nhận thức rõ vai trò, ý nghĩa của công nghiệp hóa, hiện đại hóa trong quá trình phát triển lực lượng sản xuất, Đảng và Nhà nước ta chủ trương đẩy mạnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa trên cơ sở phát triển mạnh mẽ khoa học, công nghệ hiện đại, và xem đây là trọng tâm trong suốt thời kỳ quá độ lên chủ nghĩa xã hội. Đảng xác định: Công nghiệp hóa tạo nên lực lượng sản xuất cần thiết cho chế độ xã hội mới¹. Công nghiệp hóa, hiện đại hóa là quá trình chuyển đổi căn bản, toàn diện các hoạt động sản xuất, kinh doanh, dịch vụ và quản lý kinh tế, xã hội từ sử dụng lao động thủ công là chính sang sử dụng một cách phổ biến sức lao động cùng với khoa học, công nghệ, phương tiện và phương pháp tiên tiến, hiện đại dựa trên sự tiến bộ khoa học, phát triển của công nghệ.

---

1. Đảng Cộng sản Việt Nam: *Văn kiện Đảng toàn tập*, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, 2002, t. 21, tr. 530.

Trong hơn ba mươi năm đổi mới đất nước, công nghiệp hóa, hiện đại hóa, Việt Nam đã thu được một số thành tựu có ý nghĩa to lớn. Nền kinh tế có tốc độ tăng trưởng cao 7-8%/năm và là một trong những nước có tốc độ tăng trưởng kinh tế nhanh trên thế giới¹. Đời sống nhân dân được cải thiện đáng kể; nền kinh tế đang chuyển mạnh sang kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa; thể chế kinh tế thị trường đã bắt đầu hình thành và đang trong quá trình hoàn thiện. Nước ta là một trong những nước đứng hàng đầu thế giới về xuất khẩu gạo, cà phê, cao su..., và là một trong những nước đã giải quyết tốt mối quan hệ giữa tăng trưởng kinh tế với tiến bộ xã hội, được các tổ chức quốc tế thừa nhận có thành tích xóa đói, giảm nghèo nhanh nhất.

Tuy nhiên, tình hình nước ta vẫn đang còn nhiều thách thức và diễn biến phức tạp. Cụ thể như: tốc độ tăng trưởng kinh tế trong những năm gần đây đã bị suy giảm; công nghiệp hóa, hiện đại hóa phát triển chưa bền vững, chuyển dịch cơ cấu kinh tế theo hướng công nghiệp hóa, hiện đại hóa đang chững lại; hiệu quả sử dụng nguồn lực còn nhiều hạn chế, chất lượng nguồn nhân lực thấp so với yêu cầu; một số vấn đề xã hội phát sinh chậm được giải quyết. Trong khi đó, hạ tầng kinh tế - xã hội có tốc độ phát triển chậm so với yêu cầu của nền kinh tế thị trường trong hội nhập kinh tế quốc tế; chất lượng, hiệu quả, sức cạnh tranh của nền kinh tế còn kém; cơ cấu kinh tế chuyển dịch chậm và vẫn còn nặng về nông nghiệp và khai thác tài nguyên. Giá trị xuất khẩu tuy khá cao, nhưng hiệu quả kém: sản phẩm xuất khẩu chủ yếu là nông sản và nguyên liệu ít qua chế biến. Năng suất lao động ở nước ta còn thấp hơn từ 2 đến 15 lần so với một số nước Hiệp hội các quốc gia Đông Nam Á (ASEAN)... Môi trường ở nhiều nơi đang bị ô nhiễm. Tài nguyên, đất đai chưa được quản lý tốt. Tất cả những vấn đề đó ảnh hưởng không nhỏ tới công cuộc công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước.

---

1. Xem Đảng Cộng sản Việt Nam: *Báo cáo tổng kết một số vấn đề lý luận - thực tiễn qua 30 năm đổi mới (1986-2016)*, Nxb. Chính trị quốc gia - Sự thật, Hà Nội, 2006.

Do vậy, Việt Nam muốn tiến lên chủ nghĩa xã hội, thì việc đẩy mạnh hơn nữa công nghiệp hóa, hiện đại hóa nhằm phát triển lực lượng sản xuất trong giai đoạn hiện nay là một yêu cầu cấp thiết. Cuốn sách ***Công nghiệp hóa, hiện đại hóa với quá trình phát triển lực lượng sản xuất trong cuộc cách mạng công nghiệp 4.0 ở Việt Nam hiện nay*** sẽ là tài liệu chuyên khảo có ích cho sinh viên ngành triết học, kinh tế chính trị, kinh tế và quản lý khoa học, các nhà nghiên cứu và bạn đọc quan tâm đến vấn đề trên.

TS. Phạm Thị Kiên

Chương I

LÝ LUẬN CHUNG VỀ CÔNG NGHIỆP HÓA, HIỆN ĐẠI HÓA VÀ LỰC LƯỢNG SẢN XUẤT

I. QUAN NIỆM VỀ CÔNG NGHIỆP HÓA, HIỆN ĐẠI HÓA VÀ LỰC LƯỢNG SẢN XUẤT, PHÁT TRIỂN LỰC LƯỢNG SẢN XUẤT

1. Quan niệm về công nghiệp hóa, hiện đại hóa

1.1. Quan niệm về công nghiệp hóa

Công nghiệp hóa là quá trình phát triển tất yếu trong xã hội loài người. Đây là quá trình chuyển biến từ lao động thủ công với công cụ, phương tiện, quy trình sản xuất giản đơn, năng suất, hiệu quả thấp lên trình độ sản xuất cao với công cụ, phương tiện, trang thiết bị hiện đại, dựa trên trình độ khoa học, công nghệ tiên tiến, hiện đại, sự phân công lao động ngày càng chuyên môn hóa sâu, làm cho năng suất lao động ngày càng cao, chi phí sản xuất, giá thành sản phẩm thấp. Đồng thời, đẩy mạnh công nghiệp hóa sẽ càng thúc đẩy sự phát triển của nguồn nhân lực chất lượng cao. Chính vì thế, công nghiệp hóa góp phần làm cho lực lượng sản xuất phát triển, thúc đẩy sự phát triển của xã hội. C.Mác cũng đã khẳng định: “Những thời đại kinh tế khác nhau không phải ở chỗ chúng sản xuất ra cái gì, mà là ở chỗ chúng sản xuất bằng cách nào, với những tư liệu lao động nào”¹.

Lịch sử công nghiệp hóa trên thế giới đã trải qua vài trăm năm, vào giữa thế kỷ XVIII, một số nước phương Tây, mở đầu là nước Anh đã tiến hành cuộc cách mạng công nghiệp, với nội dung chủ yếu là chuyển từ lao động thủ công sang lao động cơ khí. Đây là

---

1. C.Mác và Ph.Ăngghen: *Toàn tập*, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, 1993, t. 23, tr. 269.

mốc đánh dấu sự khởi đầu cho tiến trình công nghiệp hóa của thế giới. Tuy vậy, phải đến thế kỷ XIX, khái niệm công nghiệp hóa mới được dùng để thay thế cho khái niệm cách mạng công nghiệp, mặc dù sau cách mạng công nghiệp ở Anh, công nghiệp hóa đã diễn ra trên quy mô rộng ở các nước Tây Âu, Bắc Mỹ và Nhật Bản. Đến nay, công nghiệp hóa đã lan rộng khắp các châu lục trên thế giới, cho nên công nghiệp hóa tác động làm chuyển biến tất cả các lĩnh vực sản xuất vật chất và phi vật chất của xã hội. Công nghiệp hóa có thể hiểu là quá trình tạo sự chuyển biến từ kinh tế nông nghiệp lạc hậu, dựa trên lao động thủ công, năng suất thấp sang kinh tế công nghiệp với cơ cấu kinh tế hiện đại, dựa trên lao động sử dụng bằng máy móc, tạo ra năng suất lao động cao. Công nghiệp hóa thay thế kỹ thuật thủ công bằng máy móc trên quy mô toàn bộ nền kinh tế, đẩy mạnh sự phân công lao động xã hội và sản xuất hàng hóa, tạo ra bước ngoặt trong việc nâng cao năng suất lao động xã hội, biến đổi một xã hội nông nghiệp lạc hậu thành một xã hội công nghiệp tiên tiến. Công nghiệp hóa cũng đã làm thay đổi căn bản phương thức sản xuất với kỹ thuật, công nghệ và tổ chức sản xuất truyền thống. Công nghiệp hóa là một giai đoạn phát triển mà mọi quốc gia muốn nhanh chóng vươn tới trình độ phát triển cao, đều tất yếu phải trải qua. C.Mác cho rằng: “Cái máy, điểm xuất phát của cuộc cách mạng công nghiệp, đã thay thế người lao động chỉ sử dụng có mỗi một dụng cụ, bằng một cơ cấu sử dụng ngay một lúc nhiều công cụ như nhau hoặc cùng loại và do một động lực làm cho chuyển động”¹. Vậy là: “Nền đại công nghiệp phải nắm lấy những tư liệu sản xuất đặc trưng của nó, tức là bản thân máy móc, và dùng máy móc để sản xuất ra máy móc. Nhờ thế, nó đã tạo ra được cho mình một cơ sở kỹ thuật thích hợp và đứng vững được trên đôi chân của mình”².

Dựa trên cơ sở phân tích sự phát triển của máy móc tự động, C.Mác đã chỉ rõ vai trò ngày càng quan trọng của khoa học, công nghệ, khẳng định trong xã hội công nghiệp, máy móc sẽ dần thay

---

1. C.Mác và Ph.Ăngghen: *Toàn tập, Sđd*, t. 23, tr. 542.

2. C.Mác và Ph.Ăngghen: *Toàn tập, Sđd*, t. 23, tr. 554.

thế cho lao động cơ bắp, lao động trực tiếp trở thành lao động thú yếu. Từ đó rút ra những vấn đề có ý nghĩa thực tiễn về tăng năng suất lao động xã hội, xã hội hóa lao động, cách mạng kỹ thuật trong quá trình chuyển biến của nền sản xuất xã hội từ sản xuất nhỏ, thủ công, phân tán lên sản xuất lớn, cơ khí hóa, tập trung.

Hiện nay có nhiều quan niệm về công nghiệp hóa khác nhau. Theo *Từ điển tiếng Việt* của Hoàng Phê thì: “Công nghiệp hóa là quá trình xây dựng nền sản xuất cơ khí lớn trong tất cả các ngành của nền kinh tế quốc dân và đặc biệt trong công nghiệp, dẫn tới sự tăng nhanh trình độ trang bị kỹ thuật cho lao động và nâng cao năng suất lao động”¹.

Song, theo *Từ điển Bách khoa* thì công nghiệp hóa là: *Quá trình chuyển đổi căn bản, toàn diện các hoạt động sản xuất, kinh doanh, dịch vụ và quản lý kinh tế - xã hội từ sử dụng lao động thủ công là chính sang sử dụng một cách phổ biến sức lao động cùng với công nghệ, phương tiện và phương pháp tiên tiến của công nghiệp và tiến bộ khoa học, công nghệ, tạo ra năng suất lao động xã hội cao*².

Nhìn chung, các quan niệm trên về công nghiệp hóa đều được hiểu đó là quá trình trang bị công nghệ và thiết bị cơ khí hóa cho tất cả các ngành kinh tế quốc dân. Công nghiệp hóa đã làm thay đổi căn bản phương thức sản xuất với kỹ thuật, công nghệ và tổ chức sản xuất truyền thống. Công nghiệp hóa là một giai đoạn phát triển mà mọi quốc gia, muốn nhanh chóng vươn tới trình độ phát triển cao, đều nhất định phải trải qua để chuyển đổi một nước có nền kinh tế lạc hậu thành một nước công nghiệp có khoa học, công nghệ, kỹ thuật hiện đại.

Đối với sự phát triển kinh tế - xã hội, khái niệm công nghiệp hóa hiểu theo nghĩa hẹp là quá trình chuyển dịch từ kinh tế nông nghiệp (hay tiền công nghiệp) lên nền kinh tế lấy công nghiệp làm chủ đạo,

---

1. Hoàng Phê (Chủ biên): *Từ điển tiếng Việt*, Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội, 1996, tr. 57.

2. Hội đồng Quốc gia chỉ đạo biên soạn *Từ điển Bách khoa Việt Nam: Từ điển Bách khoa Việt Nam*, Nxb. Từ điển Bách khoa, Hà Nội, 1995, t. 1, tr. 587.

từ chỗ tỷ trọng lao động nông nghiệp chiếm chủ yếu giảm dần và nhường chỗ cho lao động công nghiệp chiếm tỷ trọng lớn hơn. Còn hiểu theo nghĩa rộng, công nghiệp hóa là quá trình chuyển dịch từ kinh tế nông nghiệp (hay tiền công nghiệp) lên kinh tế công nghiệp, từ xã hội nông nghiệp lên xã hội công nghiệp, từ văn minh nông nghiệp lên văn minh công nghiệp. Nó không chỉ đơn thuần là những biến đổi về kinh tế mà bao gồm cả các biến đổi về văn hóa và xã hội từ trạng thái nông nghiệp lên xã hội công nghiệp, tức là trình độ văn minh cao hơn. Vì thế, công nghiệp hóa là sự chuyển hóa, biến đổi xã hội theo hướng công nghiệp, mang nội dung công nghiệp. Do đó, công nghiệp hóa là con đường tất yếu và là nội dung của quá trình phát triển công nghiệp, nằm trong quá trình phát triển công nghiệp.

Như vậy, công nghiệp hóa là quá trình tất yếu khách quan. Do những điều kiện tự nhiên, lịch sử, kinh tế - xã hội khác nhau, mà các quốc gia bước vào quá trình công nghiệp hóa sớm, muộn, nhanh, chậm và có lộ trình, phương pháp khác nhau. Công nghiệp hóa luôn kết hợp chặt chẽ với khoa học, kỹ thuật nên các công nghệ ngày càng hiện đại, tiên tiến, phát triển lên trình độ cao. Công nghiệp hóa phản ánh được quy luật phát triển của nền kinh tế tiểu nông lên nền kinh tế sản xuất công nghiệp hiện đại; mặt khác, nó phải thể hiện được vai trò của công nghiệp, khoa học, công nghệ trong đời sống xã hội nói chung và công nghiệp hóa nói riêng; đồng thời nó tất yếu dẫn đến quá trình hiện đại hóa.

Từ những quan niệm trên, có thể kết luận, *công nghiệp hóa là quá trình hình thành, phát triển và thâm nhập của sản xuất công nghiệp vào tất cả các lĩnh vực của sản xuất và đời sống, chuyển từ lao động thủ công lên lao động sử dụng máy móc theo hướng ngày càng có hàm lượng trí tuệ cao hơn, làm biến đổi cơ cấu kinh tế - xã hội, tăng năng suất, chất lượng, hiệu quả của hành động sản xuất vật chất và phi vật chất trong từng quốc gia và toàn bộ thế giới.*

Tuy nhiên, công nghiệp hóa cũng nảy sinh những vấn đề đặt ra cần phải giải quyết như: nguồn tài nguyên thiên nhiên được sử dụng cho công nghiệp ngày càng nhiều và có xu hướng cạn kiệt dần,

những vấn đề về ô nhiễm môi trường, biến đổi khí hậu, sự bùng nổ dân số, đô thị hóa,... Để khắc phục những hạn chế thì công nghiệp hóa phải gắn liền với việc phát triển, ứng dụng những tiến bộ của khoa học, công nghệ nhằm phát triển kinh tế - xã hội một cách ổn định, bền vững.

1.2. Quan niệm về hiện đại hóa

Hiện đại hóa có mối quan hệ biện chứng và kết hợp chặt chẽ với công nghiệp hóa và cuộc cách mạng khoa học, công nghệ hiện đại. Hiện đại hóa gắn liền với những phát minh và ứng dụng ngày càng rộng rãi của công nghệ điện tử - tin học cùng hàng loạt các công nghệ hiện đại vào trong sản xuất và đời sống, làm chuyển biến nền kinh tế - xã hội của các quốc gia sang quá trình tự động hóa tổng hợp. Hiện đại hóa đã tạo điều kiện để biến đổi về chất của lực lượng sản xuất, tăng năng suất lao động.

Hiện có nhiều tác giả đưa ra các quan niệm khác nhau về hiện đại hóa. Theo *Từ điển tiếng Việt*, “Hiện đại hóa” được hiểu là làm cho một cái gì đó mang tính chất hiện đại, tiên tiến, mang tính chất của thời đại ngày nay¹. Ví dụ như người ta dùng từ hiện đại để chỉ về mốc thời gian của các ngành khoa học như: lịch sử hiện đại, văn học hiện đại, toán học hiện đại, vật lý hiện đại. Có áp dụng những phát minh, những thành tựu mới nhất của khoa học và kỹ thuật ngày nay. Có quan điểm lại cho rằng, hiện đại hóa là quá trình chuyển biến từ xã hội cổ truyền sang xã hội hiện đại mà người ta thường lấy các nước phát triển như: Anh, Pháp, Hoa Kỳ, Nhật Bản, Tây Âu làm tiêu chí xác định; có quan niệm cho hiện đại hóa là chỉ thời hiện tại. “Hiện đại hóa là thuật ngữ sử học chỉ thời hiện tại”².

Có quan điểm lại xác định, hiện đại hóa là sự phát triển thay thế cái cũ bằng cái mới tiến bộ hơn. “Hiện đại hóa xã hội là hình thức đặc biệt của sự phát triển xã hội, là tổng hòa các phương thức cải biến

---

1. Viện Ngôn ngữ học: *Từ điển tiếng Việt*, Nxb. Đà Nẵng, Đà Nẵng, 1995, tr. 545.

2. Hội đồng Quốc gia chỉ đạo biên soạn Từ điển Bách khoa Việt Nam: *Từ điển Bách khoa Việt Nam*, Sdd, t. 2, tr. 274.

nhằm đưa nền kinh tế - xã hội quá độ từ trình độ phát triển khác nhau đến các trình độ cao hơn trên cơ sở tiến bộ khoa học, kỹ thuật”¹.

Dưới góc độ phát triển, có quan điểm lại xem xét hiện đại hóa như là một sự tiếp nối của công nghiệp hóa: Hiện nay ở các nước đang phát triển, hiện đại hóa được triển khai gắn liền với quá trình công nghiệp hóa và giữa chúng có một số nội dung giống nhau, nhưng hai quá trình này không phải là một. Quá trình hướng tới một hệ thống kinh tế, chính trị, xã hội tương ứng với hệ thống của các nước phát triển².

Nếu như cuộc cách mạng công nghiệp thế kỷ XVIII được đặc trưng bởi việc sản xuất và sử dụng máy móc cơ khí thay thế cho hoạt động chân tay, hoạt động thủ công của con người trong sản xuất và đời sống; thì cuộc cách mạng khoa học và công nghệ hiện đại được đặc trưng bởi máy tính điện tử, người máy công nghiệp trong việc thay thế không chỉ hoạt động chân tay, mà cả các thao tác hoạt động trí óc của con người, làm chuyển biến nền kinh tế - xã hội sang quá trình tự động hóa tổng hợp, cùng với hàng loạt các công nghệ hiện đại, tiên tiến, làm cho xã hội ngày càng hiện đại.

Cuộc cách mạng công nghiệp đã làm cho máy móc ngày càng có hàm lượng trí tuệ cao, nhỏ gọn, sử dụng ít lao động, tiêu tốn ít năng lượng, nhiên liệu, giảm ô nhiễm môi trường, sản xuất theo nhu cầu phong phú, đa dạng của con người. Trước đây, người lao động trở thành một bộ phận của máy móc, lệ thuộc vào máy thì ngày nay, người lao động độc lập, được làm chủ và điều khiển máy móc.

Hiện đại hóa là quá trình phát triển tiếp nối và là kết quả trực tiếp của quá trình công nghiệp hóa, nhờ sự kết hợp chặt chẽ, quan hệ biện chứng giữa công nghiệp hóa với cuộc cách mạng khoa học và công nghệ hiện đại, là quá trình phát minh và ứng dụng ngày càng rộng rãi công nghệ điện tử - tin học cùng hàng loạt các công nghệ

---

1. Nguyễn Trọng Chuẩn, Nguyễn Thế Nghĩa, Đặng Hữu: *Công nghiệp hóa, hiện đại hóa ở Việt Nam, lý luận và thực tiễn*, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, 2002, tr. 88.

2. Nguyễn Thế Nghĩa: *Góp thêm vào vấn đề công nghiệp hóa, hiện đại hóa ở Việt Nam hiện nay*, Tạp chí *Triết học*, số 4/1998, tr. 12-14.

hiện đại vào sản xuất và đời sống, làm chuyển biến nền kinh tế - xã hội của các quốc gia sang quá trình tự động hóa tổng hợp.

Về phương diện kinh tế - xã hội, hiện đại hóa là quá trình chuyển dịch căn bản từ xã hội truyền thống lên xã hội hiện đại, quá trình làm cho nền kinh tế và đời sống xã hội mang tính chất và trình độ của thời đại ngày nay. Hiện đại hóa về kinh tế vừa có sự thay đổi về tính chất, vừa có tính xác định về thời gian. Giai đoạn đầu của hiện đại hóa được xác định trùng với thời kỳ diễn ra cuộc cách mạng công nghiệp lần thứ nhất (còn gọi là thời kỳ công nghiệp hóa). Trong giai đoạn này, công nghiệp hóa là nội dung cốt lõi của hiện đại hóa. Hiện đại hóa là sự thay thế cái cũ bằng cái mới tiến bộ hơn. “Hiện đại hóa xã hội là hình thức đặc biệt của sự phát triển xã hội, là tổng hòa các phương thức cải biến nhằm đưa nền kinh tế - xã hội quá độ từ trình độ phát triển khác nhau đến trình độ cao hơn trên cơ sở tiến bộ khoa học, kỹ thuật”¹.

Trong bối cảnh cuộc cách mạng công nghiệp 4.0 hiện nay, hiện đại hóa là quá trình chuyển đổi căn bản toàn diện các lĩnh vực trong kinh tế, văn hóa, xã hội, tính hiện đại hóa còn được bộc lộ trong các hoạt động sản xuất kinh doanh, dịch vụ và quản lý kinh tế - xã hội từ chỗ theo những quy trình công nghệ phương tiện phương pháp tiên tiến hiện đại, dựa trên sự phát triển của tiến bộ khoa học kỹ thuật tạo ra năng suất lao động hiệu quả và trình độ văn minh kinh tế - xã hội cao. Do đó, hiện đại hóa là tính hiện đại được thấm vào mọi mặt, mọi lĩnh vực của mỗi hình thái kinh tế - xã hội khác nhau.

Từ những phân tích trên, có thể hiểu hiện đại hóa là quá trình chuyển dịch căn bản từ xã hội truyền thống lên xã hội hiện đại, quá trình làm cho nền kinh tế và đời sống xã hội mang tính chất và trình độ của cuộc cách mạng công nghiệp 4.0 hiện nay. Đây không chỉ là hiện đại hóa trong lĩnh vực kinh tế, mà nó còn bao hàm phạm vi rộng lớn hơn, đó là hiện đại hóa toàn bộ đời sống xã hội. Đối với

---

1. Nguyễn Trọng Chuẩn, Nguyễn Thế Nghĩa, Đặng Hữu: *Công nghiệp hóa, hiện đại hóa ở Việt Nam, lý luận và thực tiễn*, Sđd, tr. 88.

các nước phát triển, hiện đại hóa là quá trình chuyển dịch từ xã hội dựa trên nền kinh tế công nghiệp lên xã hội dựa trên nền kinh tế tri thức. Hiện đại hóa là quá trình tăng tốc, rút ngắn lộ trình phát triển để đuổi kịp các nước đi trước và phát triển hơn. Do tiến hành công nghiệp hóa trong bối cảnh cuộc cách mạng công nghiệp 4.0 nên bên cạnh việc dựa vào các nguồn lực trong nước, các nước đang phát triển còn tranh thủ các nguồn lực từ bên ngoài thông qua thu hút đầu tư để tìm kiếm nguồn vốn và công nghệ mới. Đây chính là kiểu công nghiệp hóa rút ngắn hiện đại.

Nhìn chung, các quan niệm trên đều xác định hiện đại hóa là kết quả tất yếu và là quá trình tiếp nối công nghiệp hóa trong xã hội hiện đại. Công nghiệp hóa làm cho nền kinh tế - xã hội của một nước ngày càng hiện đại hơn. Công nghiệp hóa được kế thừa có chọn lọc và phát triển những tri thức của văn minh nhân loại về tính hiện đại vào điều kiện lịch sử cụ thể của mỗi nước trong quá trình phát triển của mình.

Như vậy, có thể hiểu: *hiện đại hóa thực chất là quá trình ứng dụng và trang bị những thành tựu khoa học - công nghệ hiện đại và tiên tiến vào quá trình sản xuất, kinh doanh, dịch vụ và quản lý kinh tế - xã hội.*

Trong giai đoạn khoa học - công nghệ phát triển thì hai quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa gắn kết mật thiết với nhau, có mối quan hệ biện chứng với nhau.

1.3. Mối quan hệ giữa công nghiệp hóa và hiện đại hóa

Công nghiệp hóa, hiện đại hóa thực chất là hai quá trình tách biệt trong sự phát triển xã hội của nhân loại. Công nghiệp hóa được coi là sản phẩm trực tiếp của cuộc cách mạng công nghiệp cuối thế kỷ XVIII, còn hiện đại hóa là sản phẩm tất yếu của cuộc cách mạng khoa học và kỹ thuật vào giữa thế kỷ XX.

Công nghiệp hóa và hiện đại hóa gắn liền với nhau và được cho là đồng nhất với nhau vì cùng là quá trình chuyển đổi cơ bản, toàn diện các hoạt động sản xuất, kinh doanh dịch vụ và quản lý